

DVA NEPOZNATA RUKOPISA MARKA MARTINOVIĆA

BUTORAC PAVAO

Uvod

Marko Martinović (1663—1716) iz Perasta, najslavniji hrvatski pomorac svoga vremena, uz drugog velikog Peraštanina, ruskog admirala Matiju Zmajevića, ide u grupu kulturnih radnika, koja je umjela da spoji pomorsku teoriju s osobitim smislom za praksu. Martinović se bavio trgovinom i pomorstvom, dok ga iz njegove skromnosti ne pozva mletačka republika, kad je ruski car Petar Veliki zatražio od nje vrsne stručnjake za pomorstvo. Ovu zadaću povjeri mletački senat Marku Martinoviću, da privikne moru sedamnaestoricu moskovske gospode. Vrsni je pomorac od godine 1697. do 1711., kad svršava njegova učiteljska uloga, imao odličnu prigodu, da pred ruskom elitom razvija svoje znanje iz nautike i matematike i uopće iz pomorske struke. Između knezova ili prinčeva, njegovih učenika, spominje se i Boris Ivanović Kurakin, carev pašanac, koji je kasnije predstavljao Rusiju na utrehtskom kongresu (1713), a među vlastelom ili bojarima i Avram Feodorović (Lopuhin), brat moskovske carice. Peraškome slikaru Tripu Kokolji Martinovićevu suvremeniku, pripisuje se komemorativna slika u peraškoj općini, koja predstavlja Martinovića među Rusima, gdje ih uči »na morski nauk i vladagnie«. Natpis je na slici napisan hrvatskim jezikom. Na gornjem je dijelu slike cio vladarski naslov Petra Velikoga, jedini, koliko je poznato, na slavenskome jugu.

Martinović se okušao i na peru. Između drugih spisa osobita je interesa njegov opis, kako je došlo do urote protiv peraškoga kontaa Vicka Bujovića i do njegova tragičnog svršetka (1709), koji je otvorio put slavnoj ruskoj karijeri Matije Zmajevića. Izvorni se rukopis ovoga djela, pisan talijanski Martinovićevom rukom, čuva u peraškom općinskom arhivu, svezak »Affari Comunità (1723—1788)«. Na vanjskome omotu stoji naslov: Sull' uccisione del Buiovich. Ali zapravo sam auktor nije svome spisu označio nikakav naslov, nego ga je zamislio kao

neku obranu ili referat na mletačkoga dužda sa svrhom, da objasni, kako je sam Bujović svojim vladanjem skrivio svoju tragičnu smrt.¹

Martinovićev se opis odlikuje dobrim talijanskim jezikom sa mjestimice mletačkim načinom izražavanja, zanimivim, lakim i dramskim stilom, pa se čita kao romansirana biografija. Vrlo je poučan za kulturnu povijest Perasta, a iznad svega za upoznavanje tadašnjih odnosa između pripadnika domaćeg plemstva i duha, koji je vladao višim društvom u to doba. Zatim, za povijest pomorstva, za život i neprilike na moru, osobito sa gusarima. Način trgovačko-pomorske suradnje, neki postupci dubrovačkog plemstva, odnosi Peraštana i dubrovačke republike, specijalan duh peraškog društva, peraška nošnja i novi modni utjecaji, nasilja Bujovićeva i njegovih pandura, koji su preuzimali i uloge »brava« (tal. bravi), nasilnih izvršitelja njegove volje; trgovačke špekulacije i diplomatske intrige evropskih konzula u Draču, odvijanje lučkog života u tome gradu, odnosi ulcinjskih trgovaca s Perastom, Peraštana s Rišnjanima, sve je to orisano živahnim stilom u ovom interesantnom djelu. Svijet, koji je zašao u nepovrat. Sam je Bujović prikazan kao vještak da zaplete situaciju i da ju rasplete. Spis je protkan i etičkim refleksijama.

Iz nekih mjesta u rukopisu izlazi, da ga je Martinović napisao u Mlecima, a iz jednoga se podatka u spisu razabire, da je bio u Mlecima i u vrijeme Bujovićeve smrti. U doba, kad je pisao o Bujovićevu umorstvu, vršio je službu aktivnog općinskog suca u Perastu. To se vidi iz jedne njegove izjave na jedanaestoj strani rukopisa. Prema podacima peraške Općinske ili Zelene knjige, svezak II, strana 209 (Libro della Comunità, Libro Verde), Marko je Martinović bio izabran za suca 2. ožujka 1708. Općinske su se časti u Perastu vršile dvije godine. Prema tome je Martinović mogao da napiše ovo djelo u vrijeme između proljeća 1709., kad je umoren Vicko Bujović, i proljeća godine 1710. U jednoj stavci na strani 21. rukopisa spominju se posljednje prevare konta Bujovića »iz prošle godine«, a konte je umoren na 6. svibnja 1709.² Prema tome se može da uzme godina 1709. ili najkasnije 1710. kao datum, kad je napisano ovo djelo, pogotovo, računa li se godina »more veneto« ili po mletačkom običaju, naime od prvoga ožujka do posljednjega veljače, kako ju i Martinović računa u svojim spisima.

Rukopis je na dobru papiru. Ima 31 stranicu, ali su dvije od tih potpuno prazne. Spis izlazi ovdje, po želji Akademije, u hrvatskome prijevodu.

¹ Na Martinovića sam se osvrnuo u nekoliko svojih radnja (između drugih v. oglede »Zmajevići«, Zagreb 1928., 47—50), dok nijesam g. 1933. u »Ruskom Arhivu« (Beograd), sv. XXIV—XXV, 30—36, iznio zaokruženu studiju pod naslovom »Marko Martinović Peraštanin (1663—1716) učitelj ruskih knezova i bojara u pomorstvu«. Kasnije se javio A. Milošević člankom o M. u br. 2 »Jadr. straže« (Split 1935.). Moja je studija bila pretiskana u kotorskome tjedniku »Glas Boke«. Zanimljivo je pisao o M. A. Solovjev u pariškom tjedniku »Rossija i Slavjanstvo«, br. 81., 14. VI. 1930. (o tome prikaz u zaagrebačkom »Obzoru« 27. VI. 1930., br. 144, pod naslovom »Pitomci Petra Velikoga među Hrvatima«).

² Per. žup. arhiv, Libro dei Uomini Morti dall' anno 1678 in poi, Ia, sub an. 1709.

Martinović, vješt peru, latio se posla, i to malo pred svoju smrt, da opiše i pokladne svečanosti u Perastu g. 1715. Zapravo je to osnova, po kojoj su imale da teku ove svečanosti. Rukopis je pisan njegovom vlastitom rukom, kao i opis o Bujovićevu umorstvu. Pri kraju je dodao i svoj potpis. Ovaj sam opis našao u peraškom općinskom arhivu, u svesku »Affari della Comunità«, II, 195—196. Prije je pripadao obitelji peraških kontova Viskovića. I ovo se objelodanjuje u hrvatskome prijevodu.

U peraškome se karnevalu kojiput zapaža odraz javnog raspoloženja, bojovnog duha, i zabave poprimaju političku boju. Tako pokladne zabave g. 1715. nijesu drugo nego odgovor Peraštana, tradicionalnih neprijatelja Turaka, na ratni manifest mletačke sinjorije, kojim je oglašen drugi morejski rat (svršio g. 1718. požarevačkim mirom). Porta je bila formalno započela neprijateljstvima 8. prosinca 1714. Martinović je na talijanskom jeziku ostavio potanki opis ovih zabava, naime igara, plesova i svečanosti, koje su se imale da održe u nedjelju 3. ožujka (1715) poslije podne na peraškoj pjaci (trgu) pred nadžupnom crkvom sv. Nikole, a spriječi li vrijeme, onda na dva susljedna zadnja dana poklada, i to u znak veselja nad objavom rata između republike i Porte. Ratni je manifest izašao 12. veljače. Martinović je svoj opis sastavio zadnjih dana veljače (1715. po našem računu), a računa još godinu 1714., dakako »more veneto«. Rukopis ima četiri stranice.

Igrokaz, kojim počinju zabave, mogao bi da bude jedna nezgrapna, poganskim mitološkim motivima nastrojena preinaka biblijskog kazivanja o sucu Jefti i o njegovu zavjetu sa kćerkom. Uz akrobacije izvode se i narodna kola i strani plesovi na parove. Imena lakrdijaša odaju utjecaj bliskog Dubrovnika, s kojim su i onako Peraštani bili vrlo povezani u kulturnom, trgovačkom i socijalnom pogledu. Starinska se igra s bikom, komu se od prvog zamaha odrubi glava, kasnije u Perastu izgubila. Održala se još u nekim selima na otoku Korčuli. Svakako ima neki viteški karakter i vezu s bojovnim duhom, koji su stari morali da održavaju radi neprestanih okršaja s gusarima i s Turcima.

Martinović je opisao ove pokladne igre dramskom živahnošću i snagom. A sama okolnost, da su nacрте za ove zabave sastavljali ljudi Martinovićeva glasa, pokazuje, koliko su Peraštani držali do uredna odvijanja pokladnih svečanosti, koje su u ovom gradu, kao i u Veneciji, imale vrlo često simboličan karakter.

Prikaz o umorstvu Vicka Bujovića

Prevedri Principe!

Ja, Marko Martinović, sluga i vjeran podanik Vaše Prevedrosti, tumačim u ovome spisu razmirice i nesloge, što su se zbivale i zbivaju se u Perastu, i zašto je pokojni gospodin konte Bujović radio proti monsinjoru nadbiskupu i gospodinu opatu i općini i svojoj svojti, pa ga na kraju drsko lišise života.

Početak je nesloge, koja je ozlovoljila kuću Zmajevića proti kući Bujovića, ovo:

U prošleme je ratu neki turski zapovjednik izručio gospodinu kapetanu Kristofolu Zmajeviću jednu svoju kćerku i zamolio ga, ako on i svi njegovi poginu, da im ta djevojka ostane na dušu jedina od njihova imena. I tako je ta djevojka bila držana u kući Zmajevića i odgajana kao i njihova djeca. Pazili su je kao i sebe. Djevojka poodraste, lijepa izgleda, pa ju spomenuti gospodin konte Bujović oskrvrne, ugrabi i odvede u Dubrovnik, i tu mu je bila gazdarica mjesecima i godina. Kuća Zmajevića na to plane na Bujovića, pače pokojni kapetan Zmajević, privezan uz krevet od kapi, reče mnogima od naših, koji su išli, da ga pozdrave: »Gospodo, ostavljam prokletstvo na svojoj djeci, da se svikolici što prije utope, nego da propuste takvu sramotu, koju je Bujović nanio našoj kući«. Da gospodin konte Bujović umilostivi kuću Zmajevića, obeća, da će se njom oženiti, pa je i vjenča, i imao je djece s njome, i dovede ju u Perast držeći je ko pravu ženu. Ali se kuća Zmajevića uza sve to ne zadovolji, pače je uvijek držala na pameti tu prijevaru.

Dok je djevojka boravila u Dubrovniku, gospodin je konte odlazio i dolazio u otadžbinu, i jednom u njegovoj odsutnosti ili se jedan dubrovački plemić povezao s njome ili ona s njim, pa kad to dozna gospodin konte, dađe izbatinati toga plemića, pa ga stoga prognaše iz Dubrovnika s globom od dvije hiljade dukata.

Dok je gospodin konte Bujović boravio u Dubrovniku sa spomenutom ženom, odluči se i pođe u kuću Zmajevića, da im se više umili, dok je monsijor nadbiskup još bio u Rimu na naucima, i predloži, da zajedno naprave jedan vašel, pa će njime ploviti njihova djeca, da se izvježbaju, i postat će poglavice pomorstva svega Perasta, jer će ih on odgojiti; vašel će malo stajati, jer mu je dubrovačka Sinjorija obećala, da će mu pokloniti drvo sa svoga državnog područja.

I tako majka spomenute djece Zmajevićeve, koja je sve upravljala, pristane i započne širokom rukom davati novac za tu napravu, a gospodin je konte, pohlepan na novac, uvijek izvlačio bez suzdržavanja, jer je, kako kažem, stari Zmajević od kapi ležao u krevetu umno bolestan. Nadbiskup je bio u Rimu, djeca još malena, a majka im nije mnogo marila za novac, jer nije bilo nikoga, da ju spriječi. Pošto je napravljen brod »Santa Croce«, skoro novcem Zmajevića, premda je gospodin konte preuzeo polovicu vašela, svime je upravljao gospodin konte, i brodarinom i troškovima, i utjerivao novac, pa je naglašavao, da će vremenom izvršiti i ograničiti obračun o svemu. Međutim monsijor nadbiskup dođe iz Rima i upregne, da se posvrše računi. Gospodin konte mu reče, da će dovršiti račune, kad stigne brod iz Mletaka, kamo je otišao krcat teretom iz Drača pod zapovjedništvom njegove braće.

Brod uto prispije iz Mletaka, pa ga gospodin konte smjesta otpremi u Drač s napomenom, da će doći u Drač, da posvršava račune, a kad stigne u drački zaliv, neka se izvjesi francuska zastava, da se sprije-

či red pri ukrcavanju svima ostalim brodovima, koji su pod zastavom Svetoga Marka u onom pristaništu; tako je on pismeno utanačio s gospodinom francuskim konzulom.

Zmajevića djeca učine po njegovoj naredbi, te se zaustave neda-leko od luke pod francuskom zastavom i znakom, da sačekaju odluku o ukrcaju, a sa sobom ponijese sve isprave i knjige i spise, da posvršavaju račune sa spomenutim gospodinom kontom Bujovićem, koga su iščekivali s dana u dan, da između sebe dovrše račune o svemu. Dok su se nalazili izvan dračke luke, bane iz Mletaka brod »Argo Fidele«, uđe u luku pod zastavom svetoga Marka, a mletački mu vicekonzul izda ispravu u obliku dozvole za ukrcaj, da pri redu ukrcavanja pretekne brod »Santa Croce«. Kad je gospodin konte Bujović začuo za tu nepriliku, otputuje iz Perasta i prispije lađom pod Drač ponijevši sa sobom sve svoje isprave, da svrši obračun, i da utanači utovar za svoj brod sa trojicom konzula, koji bijahu zajedno, naime s mletačkim, francuskim i holandijskim, da mu prepuste ukrcaj ispred svih drugih brodova. Kad to dočuju, svi kapetani u onome pristaništu uprave pi-smo preuzvišenome gospodinu Bailu³ u Carigrad i potuže se na gospo-dina konta Bujovića i na njegovu drskost, jer radi na uštrb zahtjeva pravednosti. Preuzvišeni je Bailo pisao u Mletke o toj stvari, tako i preuzvišenomu Grimaniju, povjereniku, da doskoči takvu neredu, pa tako oni i učine, ali s tolikim gubitkom vremena i s tolikim zakašnjen-jem, da je nadošla i zima, dok se utanačio red među vašelima, pa se i tripolitsanski gusar pojavio u Albaniji. Već je gospodin konte Bujović bio otišao kući, pošto je bio svršio račune sa djecom Zmajevića odni-jevši sa sobom potvrdu o dovršenim računima, ali isprava o tome, što je on dugovao toj djeci u iznosu od preko pet hiljada dukata, kako se bio s njima sporazumio u Draču, osta u rukama te djece, ukoliko su imali primiti od gospodina konta Bujovića.

Brod »Santa Croce« i brod »Argo Fidele« natječući se ukrcavahu teret i takmičeći se otputuju jedne večeri po zlu vremenu. »Argo« udari o kopno i propadne sa svom robom. »Santa Croce« jedreći one noći povrati se izjutra u arbanaške vode podalje od Drača, a na po-gled gusara. Gusar navali i opali toliko topovskih hitaca pod vodu, da je brod »Santa Croce«, ne mogući da tomu doskoči s teretom vune, potonuo sa svom robom i posadom, pa tako poginu djeca Zmajevića s brodom i s ispravama o svojoj imovini. Onda druga djeca Zmajevi-ćeva zatraže od gospodina konta Bujovića, što su imala od njega pri-miti, a on pokaže ispravu o obračunu, a djeca ne moguše ništa poka-zati, da dobiju svoje, jer su isprave bile propale s brodom. Radi te stva-ri i drugih vladalo je neraspoloženje između njih, premda pritajeno, pa su gospoda Zmajevići bila uvijek ožalošćena, kad bi se sjetila gu-bitka svoga broda i svoje braće i, što su imala primiti od gospodina konta Bujovića, a sav je taj nered nastao njegovom krivnjom.

³ Bailo = predstavnik mletačke Sinjorije kod Visoke porte.

Kako je došlo do nesloge između kuće Štukanovića i Bujovića i zašto su se zamrzili naizmjenice

Gospodin je guverner Tripo Štukanović⁴ imao jednu tartanu, a njom je upravljao sin mu Marko, i njom je obilazio, da svojima pribavi kruh. Kad je gospodin konte Bujović zapazio, da se kuća Štukanovića nadmeće s njegovom, i da djeca Štukanovićeva rastu po pameti i po godinama, pa je bilo izgleda, da će postati dobri i srčani vojnici, smisli i došapnu spomenutome Marku, da navali i zauzme pulaku pred Dračem, krcatu velike vrijednosti, i predstavi mu, kako treba da plovi, a može da lako obogati, a ne da se muči zanatom, nego da živi ko plemić, ako ga ushtjedne poslušati, kako da postupi. Davši mu taj smion savjet pomogne mu, da se snabdi živežem i municijom, a na riječi mu dade sve potrebne upute. Tako kazuje momčad, što se ukrcala, i potvrđuje, da je spomenuti gospodin konte Bujović zasnovao taj nered.

Gospodin je konte Bujović bio utanačio s gospodinom Štukanovićem, koji će dio plijena dopasti jednoga, a koji drugoga, i obaveza se, da će on kroz kratko urediti sve s principom⁵ i da će vremenom iz principova sjećanja nestati te prijevare, pa ne će biti vike.

Spomenuti kapetan Marko Štukanović ne misleći ništa, ni što bi moglo slijediti poslije toga, tako i momčad, odu drage volje, i do četrdeset se osoba različitih narodnosti ukrca na spomenutu tartanu sa dvije dobre gaete⁶ poput feluka⁷ i pođu pod Drač, pa po noći te iste noći, kad prispješe, nasrnu na pulaku i silom oružja ju osvoje ubivši nekoliko Turaka, i odvuku je sa svim teretom u otrantsku luku.

Kad to dozna Izvanredni providur preuzvišeni Moro po pismima, koja su mu bila upravljena iz Drača, odmah otpuče do Perasta i oštro napadne sve Peraštane sa te nezgode. Peraštani se u svojoj smjernosti opravdavahu, i predoče preuzvišenomu, kako nitko od njih nije znao, a tako je i bilo, da su tu huncutariju htjeli oni, koji su je i opravili. K tomu istog dana dozna preuzvišeni, od koga je to poteklo, otide u nadbiskupovu⁸ kuću i odatle dade dozvati sve starješine sa peraškim kapetanom.⁹ Srdito je zahtijevao, da se opremi jedan brod i da se o našem trošku pođe u trag za Štukanovićem. Gospodin se kapetan s općinom ispričavao preuzvišenomu: »Kako to, Vaša Preuzvišenosti, da se mi, koji ne znamo ništa, toliko namučimo o svom trošku, da uhvatimo zločince? Neka Vaša Preuzvišenost postupi proti onima, koji su ih poslali, i neka oni idu uz opasnost svojih vlastitih života, da izbave!« Preuzvišeni je govorio: »Bolje je, da vi svi pođete u potragu o svom trošku, jer će prevedri princip reći, da su tu krađu izvršili Pe-

⁴ Guverner Klobuka u Hercegovini, koji je on osvojio od Turaka.

⁵ Princip, il Principe po mletačku = mletački dužd.

⁶ Poveća barka za ribanje, a i za borbu.

⁷ Feluka = gusarska lađa brzica.

⁸ U ovome spisu je riječ o barskom, kasnije zadarskom nadbiskupu Vicku Zmajeviću.

⁹ Kapetan = načelnik.

raštani, a ne samo jedan Peraštanin, i taj će mnogo naškoditi vašemu mjestu«. Htio je, da pođe koji sudac ili starješina kao vođa broda, koji se imao otisnuti u potragu. Svi su se ispričavali i nitko nije htio otići, nego su govorili preuzvišenomu, neka pođe, tko je otpremio, da se napravi ta huncutarija. Preuzvišeni obaveza na prvome mjestu gospodina konta Bujovića, da pođe sa svojom tartanom, koja se je uprav nalazila pod Perastom, a za momčad naredi preuzvišeni svima patrunima,¹⁰ da svaki dade po jednoga mornara, i, ako ne bude dosta, da općina prisilnim mjerama nađe i ukrca momčad, a svaki će patrun dati svomu mornaru novaca za prehranu, i za ostalo neka se općina poskrbi. Tako je na silu htio preuzvišeni, pa tako se i izvršilo. Pošto je preuzvišeni donio takvu odluku, patruni su ovaj put silom satjerali mornare u tartanu. I općina je druge silom ukrcala, da se tolik darman nije nikad vidio. Patruni su bili taksirani ko sa dva ko sa tri cekina po svakomu, a ostalo nađe općina, pa se tako sabralo novca. Do četrdeset osoba otpuče sa gospodinom kontom Bujovićem, i pristanu u luku Otranto, gdje nađu pulaku, kako se dogovoriše Bujović i Štukanović.

Prevedra se je Republika mnogo namučila, dok je bila pribavljena pulaka s robom, tolikim troškom novca i broda, dok nije pulaka dignuta iz Otranta i dovedena na sigurno ovdje u Mletke.

Gospodin Pulimeno, holandski konzul, uvijek neprijatelj Republici, reče jednom: »Cijenim onoga konta Bujovića, kad mu je uspjelo, da svojim umom onemogućiti rat između Otomanske kuće i Republike, jer je malo falilo«. I zbilja se zapazilo, da je spomenuti Pulimeno došaptavao Turcima, da o njegovu trošku pođu u Carigrad, da se potuže, i davao im novaca i velikih darova, jer je želio, da bude rata, jer njemu malo donosi ono pristanište, kad je mir.

Gospodin je konte Bujović bio u teškoj zavadi s Pulimenom, još kad je htio odnijeti red svim brodovima za brod »Santa Croce«, i bio mu je protivan, jer je spomenuti Pulimeno zaštićivao za utovar brod »Argo Fidele«, koji se izvan Drača potopio sa svom robom, a Bujovićev je brod »Santa Croce« umakao po onoj oluji i usidrio se pred Dračem i gusarom. Kažu, kad je Pulimeno vidio, da je »Argo Fidele« propao, a kapetan je sa spašenom momčadi došao u Drač, da je toga puta pozvao gusarskoga kapetana i rekao mu: »Što činiš, da ne nasrneš na onaj brod? Onako nakrcan lako ćeš ga zauzeti, a bit će dobar plijen«. A tako je govorio stoga, da, kako je propao jedan, propadne i drugi njegova neprijatelja. Gusar pođe i u borbi odapne više topovskih hitaca na brod »Santa Croce« pod vodu, pa brod utone i utopi se i momčad i roba.

Konte Bujović dozna za te događaje. Ali, četiri dana prije negoli mu je stigla vijest, da je propao njegov brod »Santa Croce«, dođe vijest o propasti broda »Argo Fidele«. Tom je zgodom konte svakomu govorio: »Ko sije neslogu, žanje rat«. To je govorio proti Mazaroviću i Pulimenu. Ali, kad dozna, što se zbilo s njegovim brodom, stade

¹⁰ Patrun, paron = vlasnik broda.

govorili: »Platit će mi Pulimeno, pa kad bih i poginuo sa svim, što imam na svijetu«. I tako posla Štukanovića s tartanom, da navali na pulaku, kako bi se osvetio za sukob s Pulimenom, jer je ovaj bio u društvu s topčibašom skriven u pulaki.

Kad Pulimeno spazi, što se dogodilo s pulakom, pomisli, da je to poteklo od Bujovića, pa smjesta načini nekoliko krivih polica, kao da je bilo mnogo više svile i voska na pulaki, nego je bilo ukrcano. Poticao je počesto Turke i samoga reisa s pulake u Carigradu, neka viču na Bujovića i druge Peraštane, i to zato, da prevedri princip spazivši pri Porti toliku bruku protiv Bujoviću razori njegove kuće i sve mu zaplijeni, a njega liši života, pa je stoga više puta rekao: »Cijenim Bujovića za velikoga čovjeka, kad je znao toliko postići, da ne bude rata, kad je spleo toliku opasnost između dvije vlasti«.

Tako se lukavo ponio konte Bujović, i sve mu je uspijevalo, jer je sve znao urediti i izvući se, da ne bude vike na njega, kako je uradio sa Štukanovićem, da mu je prevedri princip razorio kuću, a gospodina je konta Bujovića nagradio, jer je pismeno prikazao u preuzvišenome kolegiju, kako je on o svome trošku pošao sa četrdeset ljudi u potragu za pulakom i oslobodio ju, pa njemu preuzvišeni Senat doznači 755 dukata, a te su novce zaslužili oni siromašni patruni i mornari i općina, dok je on zaslužio dvoje verige, ali ne zlatne, nego gvozdene, i druge kazne, a ne da bude još i nagrađen za zločin.

Zašto je nastala svađa i nesloga između kuće Zambela i kuće konta Bujovića

Već je koju godinu gospodin konte Bujović bio kapetan u Perastu, pa je imao smionosti, da mnogošta radi po svojoj volji. Ovaj je gospodin konte imao u kući neku lijepu sluškinju pod imenom sobarice. Govorilo se, da on ima odnosa s njome, a ne znam, je li to istina, kad nadode u Perast neki strani klesar i sporazumi se, da mu štošta napravi. Meštar je bio dobar radnik, lijepe vanjštine, pa mu je gospodin konte mislio dati tu sobaricu za ženu. Ali meštar mu nije nikad obećao, da hoće, jer je ili uočio kakvu grješku ili naslutio kakvo zlo. Najednom se prosu glas mjestom, kako se je meštar zaručio za djevojku prezimenom Fiamenghi, jer joj je otac mnogo pio, pa tako dobiju to prezime. Kad je gospodin konte Bujović to doznao, dođe na pjacu i pozove gospodina Šimuna Zambelu, još momka, ali srčana, i reče mu: »Da li biste imali srčanosti, da izbatinate toga meštra? Iskažite mi tu ljubav!« Ovaj, ni ne misleći na drugo, računajući, da je pogriješio što god protiv općini, malo potom namlati ga, kako mu je gospodin kapetan bio zapovijedio, nasred pjace. Kad to čuju dva brata Fiamenghi, ne rekoše ništa, nego se sutradan pojave na pjaci u kabanicama s meštrom, svojim šurom, a kad ne pokazaše nikakvim kretom, da će u borbu, i kad se meštar primakao Zambeli, maši se bodeža i nečujno rani Zambelu straga. Kad se Zambela dosjeti, htjede navaliti na nj, pa i rodbina i narod, premda bez

oružja, htjedoše ga kamenovati. Ali dva brata Fiamenghi uperiše pištolje na prsi onih, koji htjedoše na njihova šuru. Dok su drugi otišli, da prihvate oružje, oni pobjegnu i povuku se u svoju kuću i opreme oružje za borbu, ako tko navali. Uto konte Bujović digne mnoge Peraštane, da istraži Fiamenge. Progonio ih je dva ili tri dana i opsjeđao u njihovoj kući. Nakon tri dana ukrcaju svoju kućnu imovinu i sa svom svojom obitelji i sa svojim šurom otputuju u Cavtat i tu borave do danas, a kuće su im i posjedi zapremljeni po drugima, kao da Fiamenga nema na svijetu.

Gospodin je konte Bujović podržavao povjerljive veze s onom svojom ženom u Dubrovniku, pa je gradio i brod »Santa Croce«. Kad se jednog dana našao na dubrovačkoj placi, spazi ga stariji brat Fiamengho, primakne mu se i napane na nj bodežem. Gospodin konte uzmakne, da se ukloni, i padne preko nekih košarica s voćem. Fiamengho naskoči sa dva ili tri udarca, udari ga, ali olako, jer mu se teži udarci odbiju o pojas, a Fiamengho umakne u crkvu. Gospodin konte se liječio i ozdravi.

Kad se to doču u Perastu, jedan bravo¹¹ gospodina konta Bujovića smjesta prihvati mač, namjeri se na jednoga drugoga šuru Fiamengih, oženjena za jednu drugu njihovu sestru, i zadade mu nekoliko smrtnih rana. Ovaj osta u Perastu, da se liječi, a malo potom povuče se i on i obitelj mu u Cavtat k svojim šurjacima, i tu ozdravi i pođe u vojnike u četu, da služi prevedroj Republici u Italiji, i tu ga nekriva ubiju. Ne znam, ko mu je bio uzročnik smrti, a zvao se Pale Arbanas, i obitelj mu se sada nalazi u Dubrovniku.

Gospodin je konte Bujović snovao, kako da istrijebi Fiamenge. Nakani se i pošlje u Dubrovnik četiri oružane osobe, da ubiju Fiamenge. Ovi otiđu i nađu na dobru vjeru mlađega brata Nikolu i usmrte ga. Odmah skoče Dubrovčani sa svojim vojnicima i uhvate jednoga od one četvorice po imenu Lazara, dobra i valjana vojnika, dovedu ga pred dubrovačku Sinjoriju, gdje bi osuđen i obješen. Tako i taj svrši, a obitelj mu osta u bijedi do danas.

Tako je gospodin konte Bujović u svome slavohleplju istraživao cijele obitelji, i sve mu je dobro išlo, da su se svi snebivali s njegovu shvaćanja i kako je imao srčanosti, da sve uredi bez procesa. Njemu se činilo, da nije učinio ništa. Smijao se i šalio, kad bi učinio kakvo zlo.

Zašto je izbila svada Nikolića i Marinovića sa kućom gospodina konta Bujovića

Prvi je počeo gospodin konte Bujović, peraški kapetan, koji je radio po miloj volji, a da nikoga nije pitao, i to proti svima.

Ovi su mu se Nikolići i Marinovići uvelike protivili, jer bijahu jaki braćom, srođnicima i ostalom svojtom. Prepirući se dođoše ko-

¹¹ Oružan ortak, po uzoru onih talijanskih; bravi su u ime svođa gospodara vršili svakojaka nasilja.

ji put u opasnost, da se potuku, i više su puta nastale svade i bruke u mjestu, jer nijesu htjeli, da gospodin konte radi sve na svoju ruku.

Prepirke se i svade među spomenutim obiteljima nastavljahu, i, ako su se danas izmirile, sutra su opet prekršile mir.

Jednoga dana dođe do riječi između spomenutih Nikolića i Marinovića i Rišnjana, i pozvaše se na dvoboj, da se tuku mačevima u ruci na granici između Perasta i Risna, pa tako jedan od Nikolića, vrijedan i valjan vojnik, i jedan Marinović izvuku mačeve, a Rišnjani im odvrata. Dok su se između sebe tukli, jedan Rišnjanin opali iz puške i smrtno rani onoga Nikolića na izdaju. Ovo ga ponesu odatle u Perast, i malo zatim izdahne. Doista nedostojan postupak Rišnjana! Svojta se spomenutoga Nikolića odmah osveti, jer, kad opaze, da im je rođak na izdajničku ubijen, smjesta se naoružaju u dvjema velikima barkama i otisnu se prama Kotoru u susret nekim Rišnjanima, što bijahu otišli po poslu u Kotor. Kad se na njih namjere, ubiju četvoricu, pače i jednoga poglavicu po imenu Džaju, pa se radi ovoга Rišnjani zakunu, da će se osvetiti. Tako i učine, ali ne na zločincima, nego na nevinima, jer naidoše na oca i sina na njihovu posjedu, a to bijaše svojta nadbiskupa Zmajevića, pa ih raskomadaju, i oni umru. Kad Peraštani to čuju, pošto Rišnjani ne štede ni pravednih ni krivih, digoše se svi i ravno na Risna, da ih unutra napadnu. Rišnjani naskoče vani pod oružjem. Nasta žestoka borba, pa bi ubijen vrijedan Rišnjanin i tri ranjena, nakon čega se svi povuku iz borbe i odu svojim kućama. Radi takvih opasnosti stajahu oba naroda na straži s oružjem u ruci promatrajući svaki neprijateljske kretnje. Te smutnje i neprilike primoraju preuzvišenoga gospodina općega providura Moceniga, da sa svojim snagama dođe u Boku, da izmiri taj svijet između sebe i prisili ih, da uglave mir, pa tako se i zbillo.

Spomenuti su Nikolići, kako kažu, doznali toga puta od Rišnjana, da je gospodin konte Bujović dao šezdeset cekina nekom Rišnjaninu, da onoga Nikolića kakogod ubije. Pružila mu se zgoda, kad je došlo do dvoboja, i ubije ga iz puške. Kažu, da taj Rišnjanin i danas to govori i potvrđuje. Stoga Nikolići i Marinovići kao svojta gundahu svaki dan proti gospodinu kontu Bujoviću, pa su i po pjacama i po ulicama, gdje je svak čuo, govorili: »Sigurno će nam platiti Bujović vremenom, jer nam je brata dao ubiti na izdaju«.

Gledajte, koliko je zlo proisteklo od onoga hica! Da je proklet, tko je to spleo, da tolik svijet pogine na štetu države i privatnika, a sve jedino za oholost i obijest, kakva je uvijek vladala u shvaćanju, u riječima i u djelima gospodina konta Bujovića!

Kaže svojta pokojnoga gospodina konta Bujovića, da sam i ja Marko Martinović bio neprijatelj spomenutom gospodinu kontu i da sam ga mrzio i da sam se poveselio njegovoj smrti, i čujem, da bi htjeli i moju osobu uvući u procese, premda sam bio u Mlecima u času njegove smrti.

Ja govorim istinu, i, bude li drukčije, zaslužujem kaznu, jer ja nijesam bio neprijatelj njemu, ali jesam njegovoj nasilnoj djelatnosti

proti svakomu, pa i protiv općini, njegovoj otadžbini, pa sam i ja, sadašnji sudac, zajedno s drugima, što zapovijedaju, progutao mnogu gorku snoseći strpljivo njegov postupak, i da nije božja ruka ili Previdra Republika ubrzo doskočila onakvim neredima, što ih je činio sve to bezobraznije, sasvim bi sigurno jednog dana bilo došlo do Sicijske Večernjice.

Bile su već tri godine po prilici, otkako je općina¹² bila izabrala istoga gospodina konta za aktivna kapetana, a mene Marka Martinića za općinskog prokuratora blagajnika. Ispričavao sam se, da ne budem, jer sam na putovanju i malo se nalazim kod kuće, ali mi svi rekoše, pa i spomenuti gospodin konte, da u svojoj odsutnosti imam sina klerika, pa će on upravljati blagajnom. Uzalud sam se ispričavao. Htjedoše, da bude tako, pa uzeh knjige i priloge. Odoh na put i ostavih svomu sinu, da upravlja.

Naši su preci bili donijeli zakon, koji je kasnije više puta bio potvrđen i čuva se i danas, da peraški kapetan nema vlasti, da bez Vijeća za općinske poslove utroši više od pet malih dukata, a, ustreba li, da se potroši više da sazove Vijeće, pa će ono urediti trošak.

U mojoj je odsutnosti jednog dana izmamio od moga sina trinaest cekina, pa i počeše veće i manje novčane svote. Jadno mu je dijete davalo, koliko je tražio, misleći, da je sve dopušteno, što traži gospodin kapetan.

Kad sam se vratio s puta, dijete mi sve to predoči, a ja ga smjesta poslaha do gospodina kapetana, da mu predoči donesen zakon, i da nije smio raditi, što se nije nikad radilo. Gospodin konte i kapetan dade momu djetetu jednu policu, a na njoj napiše, što je potrošio za općinu, a dijete neka položi račun pred općinom, jer on ne će da zna za ništa.

A kad sam dovršio službu prokuratora i morao položiti račun pred drugima u prisutnosti pregledavača računa, ne htjedoše mi prihvatiti račune niti mi priznati svotu, koju je gospodin kapetan bio pridigao od moga sina, niti mi dati namirnicu sve do danas, nego traže, da ja od svoega naplatim taj manjak. Tako se na dobru vjeru postupa samnom i s mojim sinom, ali po pravu ne bih bio dužan, da išta dadem od svoega, i ako mi općina ne prizna taj iznos, trebat će se zapravdati i potrošiti od svoega, a na dušu onomu, tko je počinio tu pogrešku, i strpljivo podnositi.

Što se tiče kuće Šilopi i Krušala, ne dostaje mi za sad vremena, da potanje ispriповјedim, zašto su se te dvije kuće zavadile sa gospodinom kontom Bujovićem, ali, ako mi se pruži zgoda, otkrit ću prestupke gospodina konta i kako su te dvije kuće ustrpljivo podnosile uvredu.

¹² Pod ovim imenom ne razumije se samo općina u današnjem smislu, nego i prvi red pučanstva, domaće plemstvo, koje je bilo nosilac sviju općinskih časti i služaba.

Kako je gospodin konte Bujović dobio kontiju na Konburu od dobara, što ih je Prevedra vlada doznačila svim Peraštanima za zasluge njihove i njihovih preda

Pošto je peraška općina izabrala za poslanike gospodina konta Bujovića i gospodina kapetana Zuana Mazarovića, da pođu pred državne predstavnike, da isposlaju od Prevedroga Principa neke milosti, pa i zato, da on doznači zemlje u području Hercegnovoga, pošto se dobiju, Princip nam dobrostivo udijeli uz uvjet, da se te zemlje porazdijele među sve obitelji jednako.

Što je uradio gospodin konte Bujović, da prevari? Postiže, da državni djelitelj porazdijele te zemlje među dvanaest bratstava, svakomu odvojito, ali da njegovo bratstvo Stojšića bude združeno sa bratstvom Bratica, jer je u prvome bilo malo kuća, pošto su bile izumrle. I dade doznačiti zemlje spomenutim dvjema združenim bratstvima na najljepšem položaju, pa im je to uspjelo prama njihovim prohtjevima. Zatim dade porazdijeliti to zemljište svakoj kući tih dvaju bratstava, a za sebe uzme palaču s okolnim zemljištem, dok je drugima dao, kako mu se svidilo. Malo zatim dobije gotovo sav posjed tih dvaju bratstava, kod nekoga silom, kod drugoga prijevarom, kod nekoga malim novcem, dok nije za sebe združio cijelo to područje.

Zatim je prosuo glas, da će Princip vremenom oduzeti cijelo zemljište za njega, nego čeka, dok se obradi, i da ta dobra ne će potrajati u našim rukama, jer je Princip uvijek gospodar, da ih uzme. Mnogi posumnjaju i razmišljajući o tome govorašu: »Mora da on što god zna o tim zemljama, jer je bio u Mlecima kao poslanik«. Tako započne da prodavaju svoj dio za male novce.

Tako ne bi dosta zemljište dvaju bratstava, nego upregnu nevjerovatnim lukavstvom, da dobije i druge zemlje, kako ih je dijelom i dobio s malim troškom. Tko mu nije otpustio na dobre, nanosio mu je nepravde, da mu popusti na grube, a kad bi radi zemljišta ili radi drugog interesa htio da postupi proti komu god, okrivio bi ga, dok je bio kapetan, da je s kakve malenkosti kriv općini, pa bi sve podigao na nj, da načini veći lom, a sve za svoju korist i da postigne proti njemu, što je kanio. Tako je postupio proti Ivanu Lovrenčeviću. Ovaj je imao komad zemlje u području gospodina konta Bujovića, i mnogo se namučio, da ga dobije, pa mu ga nikad ne htjede odstupiti. Napokon primiješa s time neke općinske stvari, da se svi dignu na toga siromaha, pa mu pri kraju dade oduzeti kormilo s njegova vašela i utamniči ga, da postigne svoju namjeru. Stoga njegova žena i snaha s jednim djetetom odu do gospodina konta i zamole ga, da bude kum djetetu i da ih pusti na miru. Gospodin ih konte potjera iz kuće s prijetnjama. Kad je siromah Lovrenčević vidio, da se gospodin konte ne će da skloni, ode mu u kuću i otpusti mu svoj posjed, pa se zatim gospodin konte pomiri s njime. Ali je Lovrenčević uvijek govorio: »Strpit ću se, dok se amo ne namjeri kojigod preuzvišeni gospodin general,¹³ pa ću se potužiti, kako mi je silom oduzeo zemljište«. Ta-

¹³ General = opći providur.

ko se lako dobivaju kontije i zemlje na prijevaru, silom i varkom, ali tko bi upitao nasljednike gospodina konta Bujovića, kako su postali konti i kako su postigli kontiju, ja ne bih znao, kako bi imali odgovoriti, pa mislim, da bi rekli, da tako čini, tako može, i dosta.

Kako je gospodin konte Bujović opet otvorio rane svima gore spomenutima i unio smutnju gotovo među sve Peraštane svojim drskim izražavanjem, što se proćulo po svemu mletačkome zalivu¹⁴

Da pokrije svoju ljađu sa svojom ženom Turkinjom, o čemu se po mjestu govorilo, i da toga glasa nestane, pa da se više ne govori o njegovoj kući, smisli, kako bi se o čemu drugome više govorilo, a njegovo zaboravilo. Ta mu nakana dobro uspije, premda nepravedna, ali na njegovu veliku štetu.

Jednoga dana gospodin konte dode u stolnu crkvu¹⁵ i tu nađe gospodina opata Zambelu i poče da ga dira nezgrapnim riječima. Začu se buka u crkvi, pa svi, koji bijahu na pjaci, upute se prama crkvi, da čuju. Uto izađe gospodin konte kroz jedna crkvena vrata i ode trkom kući, a gospodin opat izađe kroz druga vrata i počne vikati: »Ko je osuđen, osuđen, i ko je dušu dao davlu, ne može nikad govoriti dobro«. Tako govoreći otiđe kući. Mnogi, koji su čuli te riječi, pođu u kuću spomenutoga gospodina opata, da čuju, komu je upravio te riječi i zašto je tako smeten. On ispriča, što je bilo u crkvi između njega i Bujovića, koji je tada bio kapetan, ali gospodin opat ne kaza to svima, nego, komu se svidilo, ali, kad znadu petorica ili šestorica, zna svak, i tako se to proširilo.

Kažu, da je gospodin opat ispričao, da mu je gospodin konte rekao, kad je došao u crkvu: »Gdje si, nevrijedni opate? S onim nedostojnim prelatom nadbiskupom, s kojim praviš račune na grbači moje kuće! Sigurno, kad bih ovdje imao bodež, ubio bih te sad ovdje bez obzira«. I upravi mu mnoge uvrijedljive riječi i prijetnje. Reče mu i ovo: »Hajde smjesta reci onom nedostojnom nadbiskupu, neka pazi, što radi po svojoj nadbiskupiji¹⁶ s tim i tim ženama, a nema da gleda ni mene ni moju kuću«. Gospodin opat mu odgovori na obranu svoju i nadbiskupovu mnogošta u srdžbi, ali mu nije dirnuo u poštenje, jer se bojao, da ga ne liši života, kako se bio već izrekao. Da se nije gospodin konte bojao onoga svijeta na pjaci, zastalno mislim, da bi gospodin opat bio ostao ubijen tu nasred crkve, s kolikim je bijesom bio napao na njega.

O prokleti jeziče, zašto izmišljaš stvari, koje ne bi ni pakao izmislio proti časti cijeloga mjesta, i nepravedno vrijeđaš i crkvu i njezine svete službenike i srodnike im? Ne znaš li, da se Perast u poštenju prisposobljao komu bilo časnom gradu na svijetu, a ti si ga svojim jezikom razglasio za nedostojna, među raskolnicima krivovjer-

¹⁴ Mlečani, gospodari Jadrana, smatrahu Jadran svojim zalivom (Golfo).

¹⁵ Crkva sv. Nikole u Perastu, gdje je funkcionirao opat.

¹⁶ Palača nadbiskupova.

cima, koji su himbeni prama našem zakonu,¹⁷ a dolazili su u naše crkve, da slušaju mise, da opslužuju naše svečanosti, vigilije i postove, pa se krvlju znojismo, da im propovijedamo i da ih upućujemo u pravu vjeru, a oni sada govore: »Više vam ne vjerujemo, jer je poglavica vaše crkve pogriješio u onome, u čemu bi morao druge popravljati«. Pa, kad bi to bilo istina, ni po jada; i s naše bi se strane našlo načina, da ga ponizimo, ali je ta riječ ubačena hirom gospodina konta, pa, kako sad može nestati, kad su svačije uši pune, a više se u zlo vjeruje nego u dobro, pa još u himbenjaka.

Vi, gospodine konte Bujoviću, što se tužite i rasuđujete prama svojim shvaćanjima, tko vam je takve stvari izvukao proti vašoj časti! Nemojte tako proti prečasnome prelatu, ni jednomu ni drugomu, da su to oni izmislili, nego kaznite Turkinju, svoju suprugu, da se sustegne u smijehu, u odijevanju i hodu u prkos svima poštenim ženama, kao da je velika holandska princesa! Kad je ulazila u crkvu, prezirala je sve i od svih je bila prezrena. Njezina je strast s mnogima splela i potajice i otvoreno, pa je htjela, da se štiti. Njoj se činilo, da joj nema ravne, a peraske su žene izbjegavale razgovor s njome motreći ju kao slobodnu u kretnjama. Peraske su joj žene otvoreno govorile, da to nije časno i da se s ljudima ne valja toliko udomačiti. Ona nije nimalo marila za takve riječi, pa bi pred svojim suprugom prijekare iznosila protiv tih i tih kuća, a on, gdje je mogao praviti inade, nije propuštao, da se u svemu prilagodi volji supruge.

Nije vjerovao gospodin konte Bujović, da će ta njegova nepravedna riječ naići na ikakvo protivljenje, ali, kad se pročulo po cijelome mjestu, što je sve izrekao i izbacio proti časti tolikih najglavnijih kuća u mjestu, mnogo ih se razgnjevi na nj i pozele mu smrt. A on što uradi? Zatvori se u kuću, nagomila brave, i tako stajaše na oprezu.

Kad općina spazi tolike nereda i kako je kapetan toliko spao, pošalje mu mjesnog zapovjednika,¹⁸ da mu rekne, da oni hoće drugoga kapetana. Videći se prisiljen da zapovjedniku zapovijedajući štap i općinski mač,¹⁹ a sutradan mu oduzmu iz ruku pečat i Povlasticu.²⁰

Nato općina sazove Opće vijeće, pa izaberu drugoga kapetana i suce i promijene sve ostale časti.²¹

Uočivši, da je ušao gotovo svima u nemilost, poče smišljati, što da uradi i kako da opet stekne prijašnji ugled i slobodu, pa se posluži

¹⁷ Vjeri, vjerozakonu.

¹⁸ Luogotenente = zapovjednik mjesne domaće straže ili čete.

¹⁹ To je mač, što ga je pasao načelnik za vrijeme svoga službovanja.

²⁰ Zapravo knjigu općinskih povlastica.

²¹ To je bilo god. 1708. (12. III.), kad bi izabran za kapetana Ivan (Zuane) Matošević, a za opć. prokuratora Matija Zmajević. Zelena knj. II, 111. Bujović je kapetanovao god. 1694., pa opet 1696., 1704. i napokon 1706. Ove je godine izabran za opć. prokuratora blagajnika Marko Martinović. On ističe na str. 12. svoga rukopisa, da je to bilo »po prilici otrag tri godine«. I ovo mjesto dokazuje, da je M. rukopis napisan god. 1709. Na str. 11. spominje M., da se bilo bojati, da ne dođe radi Bujovićevih nereda do »sicilske večernjice«. (Vespero Ciciliano«, očito lapsus calami mj. »Siciliano«). Bujoviću je oduzet »Privilegio«, naime »Libro di Privileggi«, knjiga općinskih povlastica, osobito o neplaćanju carina.

i umom i silom i prepredenošću. Najprije uze plaćeničku čeljad, dobru na oružju, naime Rišnjane, hajduke, Dubrovčane i druge, da stoje uvijek naoružani mačevima, pištoljama i bodežima, i kamo god je išao ili kopnom ili morem, da mu uvijek budu ili predstraža ili zalaznica i uvijek oko njegove palače, kao da je tvrđava. I nadalje je održavao dvije krčme, gdje se je prodavalo vino i drugo, jednu u konobi svoje palače, a drugu sto koračaja ispred prama pjaci kao predstražu, da svi njegovi bravi i drugi podložnici budu po vas dan u tim krčmama, kao da se igraju karata ili piju vino.

I njegova turska svojta počesto dolazaše iz Turske, da ga nađe, pa se činilo, da su ga došli pozdraviti.

Vješto se sprijatelji s druge strane Perasta na istok sa svima, s kojima je mogao, pa s Matoševićima i s njihovim bližnjima, a bija-hu neprijatelji nadbiskupu. Sprijatelji se s njima i s drugima, koje je mogao da okrene banketima, poklonima, pozdravima, pismima i naklanjanjem, i tako sabere četrdesetisedam osoba. Zatim sastavi jednu molbu s njihovim potpisima i iznese ju pred preuzvišeni Kolegij proti opatu Zambeli navodeći u njoj, kako bolji dio općine moli Prevedroga Principa, da svrgne toga opata, jer je kamen smutnje u mjestu, a općina o toj stvari nije znala ništa, i kad se to sazna, preostali dio općine usplamti mržnjom.

Sastavi i drugu molbu i uputi je u Rim papi proti monsinjoru nadbiskupu na ime grada Perasta navodeći u njoj, kako je spomenuti nadbiskup zloban i sijač nesloge, a unio je i koješta drugo, a za te molbe općina nije ništa znala, dok se to nije saznalo iz Rima.

Što su se spomenuti monsinjor nadbiskup i gospodin opat imali da potuže proti njemu pred Državnim Veličanstvom,²² on se potuži na njih uvredljivim riječima izgubivši poštovanje za njih, ne kao kršćanin, nego kao nevjernik, pa im se i životu prijetio.

Bijahu na straži u peraškome Kaštelu vojnici Talijanci i Nijemci. Tu su se nalazili po uputama preuzvišenoga Izvanrednoga.²³ Jednog dana stigne pismo od spomenutoga preuzvišenoga providura na peraškog kapetana s nalogom, da se otpuste vojnici Talijanci, a preuzmu Panduri Bujovićeve čete,²⁴ i da se tako ima izvršiti. Tako se i izvršilo, kako je spomenuti preuzvišeni bio naredio. Ali su se ljudi uvijek domišljali, što se krije ispod te promjene. Mi smo drugi to ovako shvaćali, da je gospodin konte Bujović otišao do njegove preuzvišenosti i rekao: »Preuzvišeni gospodine! Ove bih nove vojnike iz svoje čete htio kraj sebe u onome Kaštelu, da ih poučim u oružju, i da ne budu tako daleko od mene, da ne bi pobjegli«. Nego, nije prošlo osam dana, da su se dva od njih spustila niza zidine i pobjegla sa dva široka mača dvojice Peraštana, koji su ih bili dali njihovu desetaru, da ih ponapravi, jer je bio meštar od toga zanata, pa kad bi mu tko

²² Publica Maestà = Dužd.

²³ Razumije se, providura u Kotoru.

²⁴ Treba razlikovati vojnike pandure od »brava«, premda su i panduri vršili kojiput njihov posao. Kako je Bujović bio vrstan ratnik, jedna je kumpanija nosila njegovo ime.

dao mač, da ga uredi, panduri bi ga odnijeli na dražbu, dok ga ne bi otkupio vlasnik, pa se stoga vodila riječ i o tim mačevima.

Preuzvišeni je Izvanredni uslišao molbu gospodinu kontu misleći, da je iskrena bez posebne prepredenosti, ali je Bujovićeva domišljatost dovela te vojnike pandure za drugu svrhu, naime, da oni sišavši iz Kaštela na more radi opskrbe budu uvijek u onim dvjema njegovim krčmama, a davao im je vina i drugošta ne štedeći. I po vazdan su se ti panduri nalazili u dućanu onako oboružani mačevima, pa su mu poslužili i za brave. Tako se čuje, da je prigodom umorstva gospodina konta jedan pandur od onih, što bijahu s njime, izvukao mač i udario Štukanovića u glavu i odmaglio u brdo.

Mi drugi, što smo u općini i na upravi, promatrasmo te stvari i sumnjasm o kakvoj spletki, pa govorasmo među sobom: »Baš smo kao opsjednuti, ako Gospodin Bog i dobrotivi Princip ne provide, jer s jedne drži tolike brave raznih narodnosti svaki dan pod oružjem oko svoje palače, s druge okrenuo je na drugom kraju Perasta tolike osobe k sebi, s treće doveo je vojnike pandure iz svoje čete u naš Kaštio, s četvrte turska mu svojta dolazi, kao da će ga pozdraviti, i šeta Perastom, s pete sprijateljio se s Ulcinjanima i drži ih za inad svima usidrene pod svojom palačom«. Stoga smo govorili: »Sigurno će vremenom izvesti kakav velik udar ili će jednog dana iznenada podići sve svoje pristalice, da udare u viku i izađu s oružjem u ruci, Živio gospodin konte Bujović, doživotni kapetan!« Ili se htio drsko dići na Boga i svoga Principa i svoju otadžbinu. Stoga se nije znalo, kako da se držimo, pa se čekalo s najvećim oprezom, što će se zbiti.

Kako je gospodin konte Bujović navukao omrazu sve općine

Njegova svojta i rodbina, što je nadošla amo u ovu Dominantu,²⁵ govore, da ne će više slušati ovoga peraškoga kapetana niti će ga za išta priznavati, jer kad je na pjaci došlo do borbe s onima, koji su ga ubili, nije se umiješao sa svojim štapom i poviknuo: »Stoj, u ime Principa, stoj u ime općine!«

O jadnici u rasuđivanju! Nijeste li imali što drugo da reknete proti gospodinu kapetanu? On je učinio sve, što je mogao, ali, kad je ovako star, što ste htjeli, da se umiješa u tolik oružan svijet, da sebe upropasti! Ne bi ih bio, razumije se, zaustavio ni sveti Petar iz raja u onoj vatri.

Pa ste još htjeli, da se gospodin kapetan bori u onaj čas, i to za što? Za one ispade, što ih je s dana u dan trpio i on i drugi nekadašnji kapetani i cijela općina, a potekoše od gospodina konta Bujovića!

Ovaj je išao na otvorena vrata do Njegove Preuzvišenosti, a kapetan je s općinom stajao u predsoblju čekajući satima, da bude saslušan, a kad je gospodin konte izlazio van, izlazio bi smijući se i u pratnji svojih oružanih podvornika, kao da se rugao s općinom.

²⁵ La Dominante = Vladarica, grad Mleci.

Kad je dolazio u stolnu crkvu na svečanu misu, pratili bi ga mnogi bravi i svojta pod oružjem, tako da se od njegove palače pa do pjace nije drugo vidjelo nego bravi gospodina konta, gdje po dva gdje po tri, pa se mnogo prepričavalo o tolikoj drskosti, kakve nije nikad u nikoga bilo, otkako je Perast osnovan. A kad bi dovršila misa, izašao bi van na pjacu, pa bi sakupio oko sebe one, koji su od njega ovisili, u gustu hrpu šaleći se i smijući naizmjenice, a jadtik aktivni kapetan sa ono malo sudaca stajaoš nedaleko od njega, a malo su s njime računali, kao da je Bujović zapovjednik ili vladalac. A, kako ja mislim, nije imao straha ni od Boga, pa su njegovi htjeli, da kapetan propadne radi njega.

Mnogo su puta dolazili seljani ili drugi svijet, da se potuže s uvreda i batina ili rana, što bi im zadali bravi gospodina konta Bujovića, uglavnom Dubrovčani, njegovi pouzdanici, pa bi ti seljani dolazili plačući do gospodina kapetana i sudaca, da im se učini pravda, jer su bili osramoćeni u mjestu, a bez razloga. Gospodin kapetan i suci slegli bi ramenima i uhvatili bi se za grlo govreći: »Gospodine Bože i Principe, kad ćeš doskočiti ovim nasiljima, kad su Dubrovčani toliko drski sa svojim gospodarom Bujovićem, u prkos općini, hoće nam se strpljenja!«

Mnogi su harambaše i starješine i seljački svijet dolazili u Perast do kapetana, da mu se potuže, što im je Bujović nanio veliku štetu sijekući im hrašće oko kuća, pošto je to prehrana za svinjčad, od koje i žive. I nije dosta hrast, nego je uništavao i ono malo suhe posijane zemlje vukući preko posječeno hrašće. Kapetan bi odgovorio: »Što ćete, da ja učinim? Mislim, da tako hoće Prevedri Princip«. A oni bi rekli: »Može biti, ali ako je Bujović zatražio, da ih posiječe, imao je predočiti, kako su ova mjesta jadtka i ima malo šuma, pa gdje se nađe kakav hrast, gospodar ga gleda i čuva, da prežive, i radi bijednih obitelji, pa je morao propustiti takve tražbine, za kakve se nikad nije čulo niti su se kad iznosile«. Kapetan i suci ostali bi ogorčeni, jer je izgledalo, kao da je od njih to poticalo, a nijesu htjeli svade s nikim, i pogotovu nijesu htjeli nesloge s obližnjim narodom.

K tomu je sva općina podigla viku na njega još otprije, kad je više puta bio poslanik, pa bi potrošio sve, što je bilo pri općini, taksirao bi vlasnike vašela, pa i obroke iz vicentinske blagajne.²⁶ Za kojegod poslanstvo ne bi uopće prikazao računa o potrošku, a ako ga je prikazao, pripazio bi, kad u mjestu ima malo onih, koji su mu se mogli usprotiviti, i onda bi združio svoje rođake i one, što su od njega bili odvisni, pa bi prikazao račun na slijepo, kako bi mu se svidilo. Svi ogorčeni govorili su, da više utroši u poslanstva Perast nego ikoji grad-država.

Kad bi spazio, da ima što god novca u općini ili u crkvi, ako je imao kakav svoj posao u Mlecima ili u preuzvišenoga gospodina generala, predočio bi općini, kako je potrebno, da se kogod pošlje pred državne predstavnike ili pred generala za taj i taj posao. To bi skovao tako

²⁶ Peraška je Općina za zasluge Peraštana na bojnom polju primala godišnju proviziju iz vicentinske (grad Vicenza u Italiji) komore ili blagajne.

vješto, da su svi vjerovali, da je tako, pa kad se postavilo pitanje, koga bi, ovlastili bi njega kao poznavaoca stvari. Tako je išao, da svoje stvari dobro posvrši, a na povratku bi u otadžbinu govorio, da Prevedri Princip to ne misli tako i da se treba strpiti za sada, a u buduće će se to lakše izvesti, da mu je tako bilo savjetovano. A to je govorio zato, da ga što češće odašalju, kako bi rasuo, i ako bi bilo što god novca i u crkvi.

Općina se kasno dosjetila jadu, sve do kraja prošle godine. Imao je putovati u ovu Dominantu (Mletke) i stajalo mu je na srcu, da otiđe, a nije imao čime. Promisli i predloži u Vijeću, da za naš zvonik treba jedno veliko zvono i da će on biti kadar, da ga isposluje od preuzvišenoga Senata, samo nek mu dadu dvjesta dukata, da podari svoje zagovaraoce i prijatelje, a ne postigne li tu milost, naknadiće taj novac općini. Promišljalo se o predlohu i općina mu odgovori: »Što ćemo previše i često dodijavati Principu? Nije li bolje, da sa ono dvjesta dukata, što ih on traži, a usto još nekoliko, dademo napraviti jedno veliko zvono, pa kad bude načinjeno, bit će uvijek naše, a ono, što bismo postigli od preuzvišenoga Senata, uvijek je Principovo, pa ga može pridići, kad mu se sviđi, premda je Princip gospodar od svega, ali u drugome smislu?« I gospodinu kontu dadu odmah niječan odgovor. On je gundao proti monsinjoru nadbiskupu i još komugod i govorio je, da su oni krivi, što mu nije uspio taj zahtjev prama njegovoj namisli.

Često je opremao barke za Kotor i Hercegnovi. Nije mu ni sav Perast bio dosta, da ga posluži. A sve to o trošku općine, jer mu je trebao društveni novac, da izvrši svoje nakane. Predočio bi, kako ga Njegova Preuzvišenost u Hercegovome ili Kotoru traži za jedan ili drugi općinski posao, pa je trebalo silom opremiti barke za put. A sve je to radio za svoje privatne interese, dok drugi bivši kapetani i ovaj sadašnji ne troše niti muče svijet, nego kad ih Njegova Preuzvišenost pismeno pozove.

Zavadio se ovdje u Mlecima, s Gospodinom Faustom Negrijem, koji je prokurator naše općine. A zašto? Jer mu je uskratilo neki iznos, što mu ga je bio zatražio gospodin konte u pozajmicu za svoju vlastitu potrebu, a spomenuti mu je gospodin Faust, kako se po sebi razumije, odgovorio, da će dati drage volje, ako je za potrebu općini, pa ako on ne bude imao, pozajmit će u drugih, ali, kad je za njegovu potrebu, neka ga ispriča, da nema sad na ruku. Kad je gospodin konte stigao u otadžbinu, predochi svima, kako nas gospodin Faust zlo poslužuje i ne misli se, kako bi imao, za ovu jednu otadžbinu. Ali ga nitko nije slušao, jer je naglašavao, da ga treba dići i postaviti drugoga, koji će se bolje brinuti. Kad je sa svojim pristašama iz svojte uočio zgodnu priliku, pođe u Kotor i preko kancelarije u svojstvu aktivnog kapetana dade oduzeti ovlasti gospodinu Faustu Negriju i udijeliti je presvijetlome gospodinu tajniku Bianchi. Općina nije znala ništa za to, da ne prispješe pisma iz Mletaka od spomenutoga gospodina Fausta, gdje pita, da li ga zbilja dižu sa službe prokuratora i što im je učinio, a ako baš hoće tako, da je veoma spreman, da učini po želji.

Kad je općina saznala za to, pođu u Kotor i potvrde preko iste kancelarije istoga prokuratora i pismeno mu se ispričaju preporučujući mu ponovno sve svoje poslove. Tako nas je, radi svojih nakana, posvadio sa spomenutim presvijetlim Bianchijem, koji je imao na umu mjesto sebe svoga brata, jer se on nije mogao starati, pošto je bio zauzet državnim poslovima.

Ovoга prošloga travnja dade pozvati preuzvišeni Izvanredni preda se u Hercegnovi kapetana i općinu, pa kad podosmo, reče: »Znajte, da imam mnoge preporuke iz Mletaka, da otpremim onu djevojku, koju onaj postolar drži kao svoju ženu, pošto ju je lukavo ugrabio, a u Mlecima je napustio svoju pravu ženu, pa i vaš nadbiskup želi, da se ta sablazan ukloni iz mjesta, kad sam mu saopćio tu svoju nakanu. »Mi drugi nijesmo znali ništa o tome, jer smo svi mislili, da je to njegova supruga. I mi svi pristasmo uz nakanu Preuzvišenosti. Spomenuti Preuzvišeni Izvanredni reče: »Ja ću poslati feluku s patrolom, da ju pridigne. Ali pazite, djeco, dobro, kako moram uložiti državno oružje, da u miru sve to prođe«. Mi mu obećasmo vjernost. Boravio je ovaj postolar u jednoj kući gospodina Štukanovića i tu je imao i svoju radionicu. Dva su se sina Štukanovićeve slagala s voljom općine. Jedan je od njih bio aktivan sudac, a drugi vikar nadbiskupov, pa su željeli, da taj postolar bude izručen u ruke pravde i potjeran iz mjesta radi te sablazni.

Gospodin je konte Bujović prodro u stvar već prije nekoliko dana i doznao, da Njegova Preuzvišenost s nadbiskupom i općinom spremaju proti tome postolaru i njegovoj prilježnici, pa pozove postolara u svoju kuću, i tri ili četiri puta išao bi k njemu i, razumije se, obećavao mu, da će ga zaštititi tako, da se ukloni iz kuće Štukanovićeve i dođe u njegovu pokraj palače, pa će tu raditi svoj zanat, a u potrebi će mu poslužiti kao bravo. I koješta drugo mu je predlagao. Monsinjur je nadbiskup ušao u stvar i obavijestio Njegovu Preuzvišenost, kako gospodin konte Bujović gleda, da sakrije toga postolara i njegovu prilježnicu, i ako izvoli, neka ne zakasni, da ju ukloni.

Gospodin je konte imao obavijest, ne znam kako, da će sutra sigurno doći po toga čovjeka i ženu. Rano ustane i otiđe barkom put Kotora, kao da za to ne zna ništa. Ali je bio opremio palaču svojim oružanim bravima, da se do potrebe skloni postolar i žena u njegovu palaču, kad saznadu, da je patrola stigla u Perast, da ga uhvati, a ako bi vojnici ili općina htjeli, da ga silom izvuku van, da njegovi bravi iznutra udare na koga bilo bez obzira.

Tako sutradan gospodin konte na putu u Kotor susretne na po puta feluku, gdje putuje u Perast. Kada stigne, njezin zapovjednik predoči gospodinu peraškom kapetanu, zašto je došao, i smjesta se spremi, da ga uhvati sa ženom u kući. Kad je postolar doznao za dolazak patrola, smjesta stade bježati put palače gospodina konta, a sa sobom povede ženu. Patrola prisprije u onu kuću i ne nađe nikoga, pa reknu kapetanu: »Kakve su to spletke?« U taj se čas uloži sva pažnja, da se dozna, kamo su otišli, i saznalo se, da je postolar u palači kod gospodina konta, ali se ne zna za ženu. Patrola se uputi pra-

ma palači po naredbi gospodina kapetana, i kad stigne, bi odbijena po bravima gospodina konta. Da su upotrebili silu, bili bi svi izginuli. Ali je Bog htio, da su kapetan i suci našli ženu u jednoj kući pokraj one, a nije imala vremena da pobjegne, ali, da je ondje nijesu našli, za sigurno bi općinski službenici bili krenuli put palače, da ju na silu izruče, a bravi bi iz palače bili upotrebili oružje, pa bi bilo došlo do velike nesreće. Međutim zapovjednik feluke i patrola reče gospodinu kapetanu, kako se s njim postupalo i kako je bio odbijen, a on odgovori: »Odvedite ženu i dojavite sve Njegovoj Preuzvišenosti o tolikoj drskosti!« Kad feluka sa ženom prisprije u Kotor, još je tu bio gospodin konte, i pozove ga Preuzvišeni i strogo mu iskaže, što se dogodilo. On se ispričavao, da nije znao ništa o tome, jer je u Kotor došao još izjutra. Bog je htio, da nije bilo zla. Uostalom gospodin je konte predobro znao za dat nalog i želio je, da dođe do zla ne toliko proti patroli, koliko proti sumještanima u želji, da izginu.

I radi ovoga slučaja, što ga opisujemo, zamrzila ga je gotovo sva općina.

Ivan Manoli, nastanjen u Perastu, počini grdan zločin sa svojim fregadunom, koji je bio natovario teretom u dračkome pristaništu u vrijednosti od preko dvadeset tisuća dukata. Bio je prodao robu trgovaca i potopio fregadun. Kad se to dozna u Perastu, nastu u pučanstvu bruka. Da se tu našao Manoli, bio bi kamenovan do smrti. Kad ovaj doču za raspoloženje naroda, pobjegne brzo na Rijeku, da se više ne vrati u mjesto od straha.

Gospodin konte Bujović dade ga potajno pozvati u Boku, jer je tada bio kapetan. Manoli dođe incognito i dogovori se sa gospodinom kontom, kolik iznos da mu dade, e da uzmogne hodati po mjestu i stišati svu buku. Sporazumije se, i Manoli mu obeća i dade dvjesta i pet cekina. Pošto se to utanači među njima i uredi, zapažen je spomenuti Manoli nakon malo dana, gdje hoda malo pomalo po mjestu, ali uvijek oboružan i na oprezu. Zatim se uslobodi u kretanju pod zaštitom gospodina konta. Takve se uspomene i dobri primjeri ostavljaju mladeži i potomcima, dok bi naprotiv trebalo, da kapetan bude ogorčen na spomenutoga zlikovca, a on radi novca propušta takvo zločinstvo, i miluje ga kao dobar prijatelj radi postignutog uspjeha.

Kako je spomenuti gospodin konte Bujović upropastio svoj život i kako je bio ubijen i kako je umro, i zašto

Mnogi kazuju, da je on sam prouzrokovao sebi smrt. Svakako svi su državni predstavnici preporučivali peraškoj općini, da se uklanjaju Ulcinjanima, što je više moguće, jer je tako namjera vlasti. Tako oni, koji su bili birani, da zapovijedaju u Perastu, udaljili bi Ulcinjane sa peraške obale, da spriječe zlo, jer su nekomu ubili sina, nekomu brata, a nekoga uvrijedili, pa ih ne će, jer, ako kogod ožalošćen odapne na njih iz puške, ne će Princip reći, da je neki drznik to počinio, nego će to naprtiti općini. I, da se osujeti, što bi se moglo slučiti, upravljena je pismena molba Njegovoj Preuzvišenosti, kad je jednom

stigla vijest, da su Ulcinjani ubili Jurja Kostanjicu, dok je ukrcavao žito na svoj vašel u Albaniji, a jedna je ulcinjska barka bila pod Perastom da prodava žito, pa nastala bruka u narodu, da se poubijaju Ulcinjani. Kapetan pisa Njegovoj Preuzvišenosti, da otpremi fustu,²⁷ da ih odvede na sigurno. Tako Preuzvišeni Izvanredni budan pošalje, da ih ukloni iz te opasnosti. I počesto ih općina ne htjede primiti pod mjesto.

Malo prije nego bi umoren gospodin konte, dođu Ulcinjani pod Perast, a uprava ih pošlje natrag.

Uprava je bila u zavadi s gospodinom kontom Bujovićem, tko kao sudac, tko kao prokurator općini, a tko u drugim službama.

Gospodin konte Bujović ili iz inada prama njima ili iz prezira izazvao je srdžbu na srdžbu i postigne, da potjerani Ulcinjani dođu i usidre se pod njegovu palaču, pa tako i učine.

Kad uprava spazi, da ih je gospodin konte dao dovesti pod svoju kuću, udari u vik, da se Bujović kani inaditi s općinom, koliko god uzmogne, kao da je vladar u mjestu, a nije u nijednoj časti. I drugo što reknu. Na pjaci se nađe jedan rođeni brat gospodina konta i počeo ga braniti. Riječ po riječ, uhvate se s njime s oružjem u ruci, ali ne bi zla, jer se njegov brat povuče i ode kući.

Slučajno se nađe na pjaci jedan sin gospodina konta, pa spazi bruku sa stricem, potrči k ocu i reče, da barba Kristofol za dlaku nije bio ubijen na pjaci od tih i tih u obranu njegove osobe.

Gospodin se konte Bujović bez promišljanja maši mača i s njim dva Dubrovčana, njegova brava, oboružana pištoljima i drugim oružjem, i sin mu sa pištoljem, i hitno odu put pjace, pa gdje je gospodin konte susreo koža rođaka, rekao bi mu: »Hajde, pograbi oružje i dođi zamnom!« Pa tako dva njegova rođaka pođu za njim, još i jedan pandur ili vojnik iz Kaštela, iz njegove čete, s mačem, i kad se pojavi na pjaci, udari u vik i pogrde.

Članovi uprave ne bijahu daleko od pjace, i kad spaze, da gospodin konte Bujović sa toliko oružane čeljadi toliko govori, približe mu se, a ne imahu pri sebi do bodeža, kako ih uvijek nose.

Započnu se prepirati. Neko je govorio, a neko je odgovarao. Riječ po riječ, na kraju pograbe oružje. Kažu, da je gospodin konte htio malko na čistinu, da izvuče mač, a Štukanović sudac mu se primakne s bodežem i zada mu udarac i sruši ga na zemlju. Naskoče drugi, tko po gospodinu kontu, tko po njegovim bravima. Kad vojnik pandur uoči Štukanovića, da je ranio gospodina konta, izvuče mač, i udari ga po glavi i umače u brdo. Jedan od onih brava Dubrovčana zada pištoljem smrtnu ranu Štukanoviću. U jednu riječ, boreći se poginu gospodin konte Bujović sa dva svoja brava Dubrovčana, i tako neočekivano svrši život. Svi se razidu, a tko je za to bio žalostan, plakao je i tužio se.

²⁷ Lada brzica, obično gusarska.

Sutradan pošalje Njegova Preuzvišenost, da se pregledaju mrtvi i njihove rane, pa ih potom pokopaju po mjesnom običaju na uobičajenom mjestu.

Ubojice potpete i pobjegnu u Dubrovnik i tu su, kako se čuje, i sada.

Da je prokleta drskost i prepirka i pretjerana težnja za vlašću nad svima i da se ljudi gaze, a nanijet će veliku opasnost mjestu i mještanima pri prevedrome Principu!

Ti, gospodine konte Bujoviću, zašto si se digao na svoje mjesto? Jer tvoji sumješćani ne će Ulcinjane, da trguju u Perastu, da šire razmirice, da se slobodno kreću mjestom, a moraju u kontumaciju, i ne pokoravaju se ni vlastima ni čuvarima ni u našem mjestu ni drugdje. A ti da dođeš na pjacu sa svojim oružanim dvorjanicima, neka bude po tvoju, i da s oružjem u ruci podupireš nepravdu! Mrtav si, Bog ti dao pokoj, ako zaslužuješ!

Napokon se odijevao po francusku, brijač brkove, nosio veliku peruku i uzak mač, kao da je došao iz stranih zemalja. Stoga se veseli, peraška mladeži, da ti se poglavica preobrazio, a daje ti pobude, da i ti tako počneš sa silnim troškom! A odakle? Deder upregni da stječeš na drugi način veću dobit, da se uzmožeš tako odijevati!

Ne, ne, Peraštani! Nosite se, kako su se nosili i vaši stari, pa će to služiti za primjer potomcima, jer, ako se uznosite po francuskoj modi, ne će vas ni vaš Princip prepoznati, nego će vas potjerati, kako se počeo dogodilo u mnogim uredima u Dominanti, kad su se ljudi pojavili u drugim odijelima, da potraže sadržaj svojih povlastica za oproste od nameta, pa su stoga bili odbijeni, jer ih nikako nijesu priznali.

Preuzvišeni Senat i sve plemstvo hvali naše odijevanje sa kratkom kosom i širokim mačem, crno i jednostavno odijelo bez gizde i kad vas vide iz daleka, kažu: »Ono su naši prevjerni Peraštani«.

Pa i kad bi nas i susjedi i Turci vidjeli bez brkova, činilo bi im se, da smo žene, pa bi nas lakše napali, jer bi računali, da je drugi narod došao, da se nastani u ovo mjesto.

Kako je gospodin konte Bujović za svoga života imao smionosti, da piše rimskome papi proti monsinjoru nadbiskupu Zmajeviću, tako je nakon njegove smrti rodbina mu ne samo došla u Dominantu, da se prituži pred Vrhovnim preuzvišenim sudom vijeća desetorice, da se učini pravda, nego je i odavle iz Mletaka sastavila molbu, da ju otpremi papi u Rim, da se presudi. Kao da njezin Princip nije kadar, da kazni krivce, ako zaslužuju! Ja sam vidio molbu, koju hoće da pošalju u Rim, i čitao, a ne znam, kad su je otpremili.

Čuje se, da su u palači gospodina viteza Buće u Kotoru, gdje je stanovao spomenuti monsinjor nadbiskup, opalili na njega kroz prozor iz puške lančanu kuglu, a gospodin Bog ga je sačuvao od toga hica, jer zamalo da nije bio umoren.

Kad smo tu novost čuli u Mlecima, rekosmo spomenutoj svojti gospodina konta Bujovića: »Na koliko načina želite da osvetite smrt svoga rođaka! Nije vam dosta, da Princip dosudi kaznu onomu, tko

Quercije Sev.^{no}

Io marco martinovic servo è. Fidel. suddito della Ser.
 Vostri: spiego in queste carte le cose è dinantie de
 convegno è che lavoro à Perasto, è di qual causa
 il P.^o Conte Bionich faceva contro il n.º. Arcivescovo
 et il.º. Abbate et la Comunità et li suoi Parenti da
 quali in ultimo testo primo di Vittoria tornaviamente
 per primo capo della dinodia che si disputarono la Casa
 Zmaicovich con la Casa Bionich è questa qui sotto
 come dichiara. Nella guerra passata, diede un Comand.
 Turo, in salvo al.º. Capitano Zmaicovich una sua
 figlia pregandolo che si periva con tutti li suoi acciò tal
 guerra sopra l'anima loro restasse unica di loro nome
 e così in casa Zmaicovich tal Pietra fu tenuta et allora

Odlomak izvještaja Marka Martinovića mletačkom duždu o prilikama u Perastu

to zaslužuje, nego to hoćete i putem Principove pravde i putem rimske pravde i od svoje ruke«. Oni odgovore: »Ako Princip ne presudi, kako treba, zapljenama, izgonima i ne razruši kuće i ne uništi zločince, mi ćemo vremenom svojom rukom prouzročiti i pokolj i rasap bez suzdržaja, i kad usmrtimo osamnaesticu neprijatelja, bit će data zadovoljština, ali ne kako treba, jer će ogorčenje potrajati do vijeka«.

Pogledajte, Prevedri Principe, koje li drskosti, da se ne boje ni gospodina Boga ni vas, nego, kako je još, dok je bio živ gospodin konte sa svojim ortacima i svojtom htio da zavlada, tako i njegovi teže, da pokolju one, koje imaju na oku, ali ne vjerujem, da će im to uspjeti.

Sve, što sam napisao ja Marko Martinović u ovome spisu, gola je istina, a ne priča, jer mjesni upravljači znadu svačije postupke i djela, pošto je mjesto maleno, kako i ja znam, koji sam sada sudac, sve drskosti i djela i spletke spomenutoga gospodina konta Bujovića, jer sam više puta rekao: »Zasigurno će se gospodin bog rasrditi i poslat će kakav bič na sve za neslogu, koja vlada u mjestu, a potječe od istoga konta«. Ako ovo, što sam napisao, ne bude istinito, osuđujem sam sebe, da mi bude odrubljena glava nasred trga Svetoga Marka i toliko budi dosta, i bilježim se.

Peraške poklade godine 1715.

Igre, kola i svečanosti, što će se obaviti, ako se Gospodinu sviđi, u iduću nedjelju poslije podne, a to je trećega ožujka na peraškoj pjaci, na način ovdje opisan. A to će se obaviti u znak veselja, što je oglašen početak rata Prevedre Mletačke Republike s Osmanlijom.

Dopusti li vrijeme toga dana, ako ne, onda na dva posljednja dana poklada, bit će dovezen jedan vašel pod pjacu, opremljen na četvero, šezdeset lakata daleko od kraja, pa će se sa pilastara zvonika protegnuti konop i dobro rastegnuti nad vašelom.

Bit će postavljeno prostrano podnožje, a na nj će se postaviti kip, koji će predstavljati nevjernika sa turbanom, a u njemu umjetne vatre.

U određeni sat izaći će od strane Penčića neko, odjeven kao veliki general sa svoja dva savjetnika i velikom pratnjom krabulja, sa zastavom i šest kopljanika i dva paža, i sa drugim časnicima, kako zahtijeva ta služba.

U taj će čas izaći od strane luke jedan mladić, raskošno odjeven po djevojačku, predstavljajući kćer spomenutoga generala, u pratnji četvero damski odjevenih, koje će plesati sa cimbalima u ruci.

Bit će rastegnuta dva sağa kraj kule na piasci. Tu će se general zaustaviti. A u to će se pojaviti djevojka s damama, pokleknut će na saĝove i ponizno poljubiti odijelo generalu.

Nato će general otresito osloviti kćerku: »Kćeri moja, koja te je sreća amo nanijela, da me susretnes prije od ikoga? Ili je tako suđeno po bogu Jupiteru, komu sam obrekao, da ću svojim rukama žrtvovati onoga, ko mi prvi dođe u susret iz moga grada, da mu tako zahvalim za milosti, primljene od njega, za udijeljene mi pobjede«.

Onda će general izvući goli mač, da udari kćerku, a ona će glasno zamoliti oca, da smije progovoriti.

General se na kćerinu riječ sustegne, da ne udari, a ona reče: »Moj predragi oče! Umirem zadovoljna, najprije jer te vidim vesela pobjednika, pa će se tvoj glas raširiti po svemu svijetu, pak i zato, da se udovolji ovome zavjetu u zadovoljštinu bogu Jupiteru, jer je možda po njemu bilo tako suđeno u ime zahvale. Ali te molim, daj mi mjesec dana, da kroz to vrijeme priprelim dušu, pa ću umrijeti zadovoljna«. U to će se umiješati savjetnici s molbom, da udijeli traženi rok. Na to se primiri plaćući, uvuče mač u korice, svojim rukama uspravi kćerku na noge, poljubi ju u čelo i reče: »Rok ti dopuštam, pa sjedni, predraga moja kćeri, samnom na prijesto, ovdje pripravljen, da se zajedno naužijemo svečanosti, koju je moj narod za me priredio, a zatim se pripravi na moj obećani zavjet!« Tako sjednu otac i kćerka sa savjetnicima, uz poklike svęga naroda, uz pet hitaca iz mužara i udaranje bubnja. Zatim su dva lakaja sa četiri dvorske dame plesala uz udaranje kitara i bubnja.

Potom dovedu bika sred pjace na spremljeno mu mjesto, a oni, koji ga dovedu, skakaće s golim mačevima. Na generalov znak odrube mu glavu od prve, ukoliko se može, uz opće klicanje i udaranje bubnja i pet hitaca.

Nakon toga mladići otkrivši lice igraju kolo i pjevaju po mjesnom običaju.

Nato Kranjac, odjeven kao lakrdijaš, dolazi pred generala sa svojim običnim lakrdijama, smiješnim brbljarijama, a međutim mu neki mladići prilijepe straga mnogo fišeka. U prvom se početku ne će maknuti, ali, kad fišeci i nadalje pucaju, dat će se u trku, a za njim Zakanjin sa glatkim štapom udarajući ga za ruglo. On će tada, da umakne vatri fišeka i udarcima, skočiti u vodu vičući u pomoć. Međutim će iz pritvora izaći na pločnik kraj zvonika jedan, da se prevrće, drugi s palandarom,²⁸ treći sa dvije štake, četvrti četveronoške, pa će ga četvero izvući iz vode, metnuti na nosiljku i donijeti pred generala, a on će jaukati. U to će biti pozvan jedan, obučen kao liječnik, pa će izaći iz pritvora sa svojim slugom zakrabuljen, a ovaj će krišom nositi klistir. Kad mu liječnik opipa bilo, dat će znak sluzi, da izvadi klistir. Kad to opazi bolesnik, iskočit će s nosila i dati se u bijeg, a liječnik sa klistirom za njim, da ga uplaši, a on će u bijeg na drugu stranu. Nadoći će Zakanjin sa štapom, da ga bije, a on će u bijeg drugim smjerom. A uto izlazi iz tamnice jedan odjeven u đavla, njima u susret. Kad on spazi, da nije siguran s nijedne strane, skočit će u vodu.

Zatim slijedi let sa pilastra zvonika, gdje su zvona, do vašela po konopu označenim pravcem, a kad dovrši let, udarit će pifare i bubanj s općim klicanjem i sedam hitaca.

Nakon toga će Pantalon, liječnik i Zakanjin uzaći na podnožje, da oko naprave izvode svoje obične lakrdije. Zakanjin će lagano udarati jedno ga i drugoga zbijajući šale za smijeh, a onda će sva trojica na noge licem prama istoku potiho razgovarajući. Na to će izaći iz tamnice i stati do njih đavao. Kad se oni dosjete, udarit će u viku i u bijeg oko naprave. Zakanjin će na njih štapom, pa će jedan za drugim skočiti sa podnožja na zemlju, a đavao sad za jednim sad za drugim, dok ih ne satjera u tamnicu, pa će tako to svršiti.

Zatim, bude li još rano, plesači će jedan po jedan prihvatiti svoju dvorsku damu, da plešu strane plesove uz svirku.

Zapazi li se, da se još nije uhvatio mrak, da se naprava zapali, moći će se izvesti koje drugo kolo po našem običaju, pa i drugi plesovi sa spomenutim damama, da se potrafi vrijeme.

Onda će se zapaliti naprava i opaliti rakete sa zvonika, pa, kad sve dovrši, mnogo će se pucati, uz udaranje bubnja, pifara i kitara, uz opću viku »Živio rat, živio rat, živio rat«.

Zatim svi odlaze jedan za drugim dajući mjesto komu treba, uz prednost časnicima, pjevajući do unutar kuće, gdje će biti večera.

Po večeri će Pantalon, liječnik i Zakanjin u kretnje i veselo klicanje, pa i drugi će mladići s pjevanjem i plesom.

Pošto moraju završiti svoju ulogu svi, koji budu u igri, ko prozročići nemir i buku, bit će globljen prama uvidavnosti.

Svima na službu
Marko Martinović

²⁸ Vrsta mreže.

R é s u m é

DEUX MANUSCRITS INCONNUS DE MARCO MARTINOVIC

Marco Martinović (1663-1716), de Perast, navigateur bien connu qui enseigna l'art de la navigation aux princes et boyards russes, a écrit une dissertation sur les causes aux quelles on doit imputer l'assassinat en 1709, du comte Vicko Bujović, capitaine de Perast ou maire de cette ville.

Ce manuscrit nous présente sous une forme intéressante les conditions sociales régnant à Perast à cette époque. Ce même Martinović a décrit aussi les fêtes du Carnaval dans sa ville natale, en l'an 1715, au moment où avait déjà commencé (décembre 1714), entre la Porte et Venise, la seconde guerre de Morée, qui devait se terminer en 1718.

Ces deux documents, en italien, se trouvent dans les archives de la petite ville de Perast où l'auteur les a découverts et les publie en traduction croate à la demande de l'Institut des Etudes historiques.